

M. Tarkowski,
Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana
Batorego w Wilnie w latach 1919-1939,
Wydawnictwo Gdańskiej Szkoły Wyższej,
Gdańsk 2015, 344 strony

Odzyskanie niepodległości przez Państwo polskie stworzyło całkowicie nową perspektywę działania dla uniwersytetów. Niektóre z nich odradzały się w nowej rzeczywistości, inne z kolei dopiero rozpoczynały prowadzenie aktywności na polu dydaktyczno-naukowym. Wśród ośrodków akademickich funkcjonujących w Polsce okresu dwudziestolecia międzywojennego znalazło się również Wilno. 28 sierpnia 1919 r. ogłoszony został dekret Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego o otwarciu Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Miał on kontynuować tradycje Uniwersytetu Wileńskiego, zamkniętego decyzją cara Mikołaja I w 1832 r. Jednym z kilku wydziałów, które w październiku 1919 r. zainaugurowały kształcenie studentów w murach wskrzeszonej uczelni, był także Wydział Prawa i Nauk Społecznych.

Problematyka związana z powstaniem i działalnością prawniczego fakultetu w mieście nad Wilią w latach 1919-1939 stanowiła przedmiot zainteresowania badaczy, którzy ogłaszali drukiem opracowania poświęcone różnym szczegółowym kwestiom. Brak było jednak w polskiej literaturze naukowej pracy, która w sposób kompleksowy ukazywałaby dzieje wileńskiego Wydziału Prawa i Nauk Społecznych. Pojawienie się monografii M. Tarkowskiego wypełnia dotychczasową lukę.

Całość pracy *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939* podzielona została na wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie. Opracowanie zawiera także *Bibliografię* (s. 309-332) oraz *Indeks osób* (s. 333-342). Dodać należy, iż materia dotycząca przedmiotowych zagadnień uzupełniona została przez liczne fotografie, których spis znalazł się na s. 343-344. We *Wstępie* (s. 11-16) Autor przedstawił racje, które przemawiały za podjęciem się opracowania tytułowej problematyki oraz dokonał krótkiej charakterystyki każdego z rozdziałów. Warto podkreślić, że przygotowanie monografii wymagało przeprowadzenia wielu kwerend w archiwach i bibliotekach. Bazę źródłową pracy tworzą przede wszystkim materiały na temat wileńskiego Wydziału Prawa i Nauk Społecznych znajdujące się w zasobach Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego w Wilnie (*Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas*). Cenne okazały się również dokumenty zdeponowane w Litewskim

Archiwum Historycznym w Wilnie (*Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas*), Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, czy też Instytucie Polskim i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie (*Polish Institute and Sikorski Museum*). Przy opracowywaniu poszczególnych zagadnień niezbędne było także sięgnięcie do zbiorów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie (*Lietuvos Mosklų Akademijos Vrublevskių Biblioteka*), Biblioteki Uniwersytetu w Wilnie (*Vilniaus Universiteto Biblioteka*) oraz Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wykorzystane też zostały dzienniki urzędowe: Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich i Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

W rozdziale pierwszym, *Historia nauki prawa w Wilnie* (s. 17-48), który ma charakter wprowadzający, Autor przedstawił najistotniejsze wydarzenia związane z dziejami nauki prawa w mieście nad Wilią przed rokiem 1919. Ukazane w nim zostały okoliczności założenia Akademii Wileńskiej, prowadzenie procesu kształcenia w ramach dyscyplin prawnych w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego, Szkole Głównej Wileńskiej i Imperatorskim Uniwersytecie w Wilnie. Tą część pracy zamykają informacje dotyczące koncepcji powołania wyższego zakładu naukowego w Wilnie (1832-1918).

Rozdział drugi, *Budowa oraz rozwój struktur Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie* (s. 49-129), poświęcony jest kwestiom tworzenia struktur wileńskiego Wydziału Prawa i Nauk Społecznych oraz funkcjonowania poszczególnych jego Katedr: Prawa Rzymskiego, Dawnego Prawa Polskiego i Litewskiego, Historii Prawa na Zachodzie Europy, Teorii i Filozofii Prawa, Nauki o Państwie i Prawie Państwowym, Prawa Kościelnego, Ekonomii Politycznej, Prawa Karnego, Prawa i Procesu Karnego, Skarbowości i Statystyki, Prawa Administracyjnego, Prawa Cywilnego, Procedury Cywilnej, Prawa Handlowego i Wekslowego. Autor skoncentrował swoją uwagę na przybliżeniu sylwetek i ścieżek awansu naukowego osób zatrudnionych w przywołanych katedrach.

Materia związana z działalnością władz wileńskiego wydziału kształcącego adeptów sztuki prawniczej wypełnia treść rozdziału trzeciego, *Władze Wydziału Prawa i Nauk Społecznych* (s. 131-171). Omówione tu zostały podstawy prawne funkcjonowania władz wydziałowych, liczne kompetencje dziekana oraz organizacja prac Rady Wydziału. Sporo miejsca zajęły zagadnienia dotyczące sposobu wyboru dziekana. Warto odnotować, że w opracowaniu znalazł się wykaz osób pełniących tą funkcję w latach 1919-1939. Ponadto Autor podaje wiele interesujących szczegółów z przebiegu posiedzeń Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych związanych z wyłonieniem dziekana na określone kadencje. W ramach aktywności wileńskiej Rady Wydziału przedstawiono szereg spraw z zakresu właściwej organizacji procesu dydaktycznego, personalnej obsady katedr, rozpatrywania wniosków związanych z postępowaniem habilitacyjnym, udziału w przyznawaniu tytułu doktora *honoris causa*, czy też powoływania różnych komisji wydziałowych.

Najobszerniejszą część monografii stanowi rozdział czwarty, zatytułowany *Działalność dydaktyczna i naukowa na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych* (s. 173-278). Po syntetycznym omówieniu zagadnień odnoszących się do organizacji procesu naukowo-dydaktycznego, programu studiów prawniczych, funkcjonowania biblioteki uniwersyteckiej i przeprowadzania egzaminów, Autor skupił się na zobrazowaniu sposobów i form kształcenia studentów przez pracowników zatrudnionych w poszczególnych katedrach. Ukazane zostały również najważniejsze osiągnięcia naukowe uczonych wykładających w murach wileńskiego wydziału.

W ostatnim rozdziale pracy, *Studenci i organizacje studenckie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych* (s. 279-297), opisano procedurę rekrutacyjną, jakiej musieli poddać się kandydaci na studia prowadzone na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych. W dalszej części rozdziału znalazły się informacje dotyczące działalności żaków zrzeszonych w Kole Studentów Prawników oraz Akademickim Kole Prawników Żydów.

Monografię wieńczy *Zakończenie* (s. 299-307), w którym Autor przybliżył okoliczności związane z zamknięciem Uniwersytetu przez władze litewskie w grudniu 1939 r. Nakreślił w nim także losy pracowników Wydziału Prawa i Nauk Społecznych w czasie II wojny światowej, jak też w okresie powojennym.

Lektura pracy pozwala stwierdzić, iż jest ona dojrzałym studium z zakresu przedmiotowej problematyki. Poszczególne zagadnienia zaprezentowane zostały w jasny i zrozumiały sposób. Podkreślić też trzeba, że monografię cechuje ładny i precyzyjny język. Naturalnie, jak w każdym opracowaniu, tak i w dziele autorstwa M. Tarkowskiego dostrzec można pewne niedoskonałości, które absolutnie nie zmieniają ogólnego, bardzo dobrego wrażenia po przeczytaniu recenzowanej pracy. Sporządzona przez Autora *Bibliografia* pokazuje, iż przygotowując swoje dzieło do druku skorzystał on z pokaźnej liczby opracowań naukowych. Wydaje się jednak, że przy omawianiu w rozdziale pierwszym dziejów nauki prawa w Wilnie mógł się odwołać do takich publikacji, jak J. Kodrębski, *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*, Łódź 1990 (rozdział drugi: *Prawo rzymskie w Wilnie*, s. 32-56), czy P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo*, red. A. Lityński, P. Fiedorczyk, Białystok 2003, s. 145-162. Pewnego uzupełnienia wymagają informacje dotyczące uczestnictwa Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych w procedurze przyznawania określonym osobom tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Uwadze Autora uszedł fakt, iż to zaszczytne wyróżnienie akademickie otrzymał również w 1935 r. wieloletni wykładowca prawa rzymskiego Uniwersytetu Lwowskiego, profesor Leon Piniński¹. Poza tym, przy nazwiskach dwóch zagranicznych uczonych (profesor Salvatore Riccobono i profesor Karol Stooss), którym w związku z obchodami

¹ Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie podjęła uchwałę w tej sprawie 13 maja 1935 r., zaś Senat wileńskiej uczelni zatwierdził ją 14 czerwca 1935 r.; por. Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 27: *Doktorat honorowy Prof. L. Pinińskiego*.

350-lecia istnienia Wszechnicy w Wilnie przyznano we wrześniu 1929 r. tytuły doktorów *honoris causa* zabrakło informacji, jakie ośrodki akademickie reprezentowali (s. 166). Zauważyć też należy, że nie wszyscy nowi doktorzy *honoris causa*, wbrew stwierdzeniu Autora zawartym na s. 168, wygłosili przemówienia na uroczystej promocji, jaka miała miejsce w Auli Uniwersyteckiej w dniu 29 maja 1930 r.² Pewne niedociągnięcia pojawiają się także w rozdziale czwartym. Przy charakterystyce dokonań na polu naukowym Bolesława Wilanowskiego przeczytać można, że: „Asumptem do przejścia na inny wydział było obronienie doktoratu w zakresie rozwoju prawa kanonicznego w starożytności”. Niestety Autor nie podaje tytułu tej rozprawy doktorskiej. Brak dokładnych informacji widoczny jest również w przypadku wieloletniego kierownika Katedry Prawa Rzymskiego wileńskiej uczelni, profesora Franciszka Bossowskiego. Otóż na s. 305 Autor zaznacza, że wspomniany romanista „został aresztowany podczas *Sonderaktion Krakau* w dniu 6 listopada 1939 roku, w wyniku której osadzono go w obozie koncentracyjnym”. Niestety czytelnik nie wie, o jaki obóz chodzi i jakie były dalsze losy uczonego. W tej, jak i wielu innych kwestiach związanych z życiem i twórczością naukową pomocny mógłby okazać się artykuł Krzysztofa Szczygielskiego, *Franciszek Bossowski (1879-1940). Szkic do biografii*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, t. 7, s. 71-83.

Podsumowując stwierdzić należy, iż monografia *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939* stanowi znaczący wkład w zakresie badań nad dziejami szkolnictwa wyższego w Polsce okresu dwudziestolecia międzywojennego. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie był ważnym ośrodkiem akademickim w odrodzonej po długich latach zaborów Rzeczypospolitej, a funkcjonujący w jego strukturach Wydział Prawa i Nauk Społecznych odegrał znaczącą rolę w procesie kształcenia młodzieży akademickiej. Wielu spośród pracowników wileńskiego wydziału na trwałe zapisało się w historii polskiej nauki. Dzięki opracowaniu M. Tarkowskiego można poznać szereg aspektów związanych z wielokierunkową działalnością, jaką prowadził prawniczy fakultet w mieście nad Wilią. Praca, z uwagi na swoją bogatą treść i oryginalność w prezentacji różnych zagadnień, powinna zainteresować nie tylko historyków prawa, lecz także znacznie szersze grono odbiorców. Omawiane dzieło z pewnością stanowić będzie dla nich ciekawą lekturę.

Krzysztof Szczygielski

² Por. *Uroczysta promocja doktorów honoris causa Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w dn. 29 maja 1930 r.*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, t. 4, s. 409-426.